

חבל נחלתו

והוצאתם תהיה ביד או בכלי שאינו מנוקב והנחתו מיד לפני הבהמות.³

סימן יא

שטח קוצים הפתוח לישוב לעניין עירוב חצרות

שאלה

בישוב מוקף עירוב חצרות של גדר (שתי וערב), מכשירים בצד הישוב שטח גדול להרחבה. כהמשך לאותה פעולה הקיפו עם גדר נוספת שטח נרחב הכולל את השטח שבפיתוח ועוד שטח גדול ממנו (לפחות פי חמש) שאינו משמש לדבר וכרגע הוא שדה קוצים, ופרצו את הגדר הישנה. האם כל השטח נחשב כמוקף לדירה לגבי עירוב חצרות, או שנחשב כאינו מוקף לדירה ולכן אוסר את שאר הישוב?

א. מהי דירה

השאלה העקרונית הראשונה שנדון עליה מהי דירה שהקפתה מתירה טלטול בכולה ע"י עירובי חצרות.

כך כתב הטור (או"ח סי' שנח): "כל היקף שלא הוקף לדירה כגון גנות ופרדסין ובורגנין שאינן עשוין אלא לשמור בתוכן אף על פי שמון התורה הוא רה"י גמור והזורק מר"ה לתוכן חייב, חכמים אסרו לטלטל בתוכו יותר מד' אמות אם הוא מסאתים ולמעלה, אבל עד סאתים וסאתים בכלל מותר לטלטל בתוכו ואפילו אין בו שומרים ולא היה לו בית דירה, כמו חצר המשכן שהיה בו סאתים

ולא היה בו בית דירה אלא היקף של קלעים... ואם הוקף לדירה אפילו יש בו מאה מילין שרי ומה נקרא מוקף לדירה זה שבנה בו בית דירה או שפתח לו פתח מביתו ואח"כ הקיפו".

ופרש הבית יוסף: "ופירש רש"י רחבה שאחורי הבתים ואין פתח הבית פתוח לה הויא מוקפת שלא לשם דירה ואי יותר מבית סאתיים הוא אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות".

וכן באר הב"ח: "ומ"ש שאינן עשוין אלא לשמור שבתוכן. אינו חוזר אלא אבורגנין והכי קאמר לא מיבעיא גנות ופרדסין דפשיטא דלא הוקף לדירה, אלא הוקף כדי שיהא גן נעול וחתום שלא יבואו זרים לבחו מה שיתנו לתוכו. אלא אפילו בורגנין שבשדות שהשומר יושב בתוכו ביום ואוכל שם את פתו גם כן אינו הוקף לדירה שהרי בלילה הוא לן בביתו ואין תשמישו עשוי אלא לאויר לישב בתוכו ולשמור את השדות ומהאי טעמא ילפינן סאתיים מחצר המשכן ולא ילפינן מהר הבית ועזרת נשים שהיה קל"ה אמות ועזרת ישראל קפ"ז אלא לפי שהעזרה חשיבא מוקפת לדירה שהיו שומרים בה כל הלילה מה שאין כן חצר המשכן וכמו שכתבו התוספות בדבור

3. הערת הגר"א נבנצל רב העיר העתיקה ירושלים: ואולי אפשר לתקן זה אם יתן המים או לפחות חלקם, לשתיית הבהמות.

חבל נחלתו

דהוה הקיף ולבסוף פתח, וכן יראה דבית הכנסת ובהמ"ד ומרחץ אם אין שם דירה להשמש או לשומר המרחץ לא הוי מוקף לדירה דמה שמתפללין ולומדין שם לא הוי דירה כמו שהמשכן לא נקרא מוקף לדירה וכן במרחץ וכן קרפף שאחורי העיר שמניחין שם עצים [משנה רפ"ב] או שארי סחורות לא מקרי מוקף לדירה".

"מוקף לדירה מקרי חצירות שלפני הבתים ומוקצות וזהו רחבה שאחורי הבתים ואפילו מקומות שאין דרין שם ממש אבל הוא עשוי לכניסה ויציאה תמיד הוי מוקף לדירה כגון דיר של בהמות שעושין בשדות היום כאן והיום כאן כדי לזבלה בגללי הבהמות [שם במשנה] וכן סהר העשוי לבהמות של עיר ומהך טעמא גם פסי ביראות נקראין מוקפין לדירה מפני שנכנסין ויוצאין שם תמיד לשתות [שם וברש"י ד"ה וחצר ותוס' ד"ה אפילו] וכבר נתבאר דאפילו בהיקף לדירה בעינן מקודם הדירה ואח"כ ההיקף אבל הקיף ולבסוף פתח אינו מועיל ולכן נתבאר לקמן סי' ת"א דסתם עיירות מוקפות לדירה וסתם מבצרים אינן מוקפות לדירה מפני שרוב עיירות בונים הבתים ואח"כ מקיפין העיר וסתם מבצרים מקיפין ואח"כ בונים הבתים [נע' ברבינו יהונתן שכתב בדיר כשיש שם בית דירה להשומר]".

וכן מבאר בספר העייתים (סי' קכד): "טעמו של דבר כדקאמר ר"ש בן אלעזר כל אויר שתשמישו לדירה כגון דיר וסהר ומוקצה וחצר אפילו בית חמשת כורין ובית עשרה כורין מותר מידי דהוי אעיר גדולה, וכל דירה שתשמישה לאויר כגון בורגנין שבשדות בית סאתים מותר יותר

המתחיל שהוא בתירוץ הב' (פ"ב דף כ"ג א) ועיין לקמן ריש סימן שס"ב (ב"ח סעיף א' ד"ה כל)".

למדנו מדברי הטור והב"ח שרק מקום שגרים ומשתמשים בו יום ולילה ומוקף מחיצה רק בתנאים אלו מותר לטלטל בו אף ביותר מבית סאתים. אבל אם אינו משמש לדירת יום ולילה או שפתוח אליו בית והחצר משמשתו, ולא להיפך שהבית הוא נועד לשמירת החצר אסור לטלטל בו יותר מבית סאתים.

וכן באר הטור בראש סימן שסב: "כל מחיצה שלא נעשית לדור בתוכה אלא לצניעות או לשמור מה שיתנו בתוכה או לישב בה כדי לשמור השדות הויא מחיצה להתיר לטלטל בתוכו אבל לא הויא מחיצה לעשות מה שבתוכה מוקף לדירה אם הוא יותר מסאתים".

ובאר הב"ח: "בסוף פרק עושין פסין (דף כ"ז א) מחיצת האדרכלין (הארדכלין) לא שמה מחיצה משום דלצניעותא עבידא. פירוש בנאים עושין מחיצה להצניע עצמם מפני החמה כשבונים בחמה וכן מחיצה העשויה לנחת פירוש להשתמר מה שיניחו לשם או כדי לשמור השדות הם בורגנין שאינן שומרים לשם אלא ביום ולנין בלילה בביתם ועיין לעיל ריש סימן שנ"ח (ב"ח סעיף א')".

וכן באר בערוך השולחן (או"ח סי' שנה סעי' ו-ז) מהו מוקף לדירה:

"ומה נקרא מוקף לדירה ואינו מוקף לדירה הנה גנות ופרדסין ובורגונין אין זה היקף לדירה ואף על פי שיש שם קצת בנין שהשומר דר בתוכה אין זה עשוי לדירה אלא לשמירה ואפילו רוצה אח"כ לעשות שם בית דירה גמורה אינו מועיל

סע' עח): "כל דירה שתשמישה לאויר כסוכה בכרם ובורגנין שבשדות ששומרי הפירות והבוצרין יושבין שם, שאין דירתן מחמת עצמן אלא לשמור האויר שלפניהן, אין זו דירה חשובה מחמת עצמה והרי זו כקרפף".

עולה מן הדברים שלכתחילה אף אם הקיפו לדירה מקומות או שטחים שאינם משמשים לדירה, אפילו מוקפים גדר של עשרה טפחים הרי הם כקרפף שלא הוקף לדירה וא"כ קטנים מבית סאתים. וא"כ אם מקיפים בגדר שטח גדול מאד שאינו משמש לכלום - הוא אינו מוקף לדירה ואסור לטלטל בו.

וכן פסק השולחן ערוך (או"ח סי' שנה ס"א): "כל היקף שלא הוקף לדירה, כגון גנות ופרדסים ובורגנים שאינם עשויים אלא לשמור בתוכן, אסרו חכמים לטלטל בתוכה יותר מד' אמות אם הוא יותר מסאתים; אבל אם היא סאתים, שהוא שיעור ע' אמה וד' טפחים על ע' אמה וד' טפחים, מותר לטלטל בכלו בין שהוא מרובע בין שהוא עגול או אריך וקטין, ובלבד שלא יהא ארכו יותר משנים ברחבו אמה אחת; ואם הוקף לדירה, אפי' יש בו כמה מילין, מותר לטלטל בכלו".

ובביאור הלכה (בראש סי' שנה) עסק בכמה בירורים בדבר המוקף לדירה, וז"ל: "והנה במתניתין ר"פ מבואר כמה דברים שהם מוקפים לדירה דהיינו דיר וסתר ומוקצה וחצר וכן פסי ביראות ובכל הני אפילו ביותר מסאתים מותר לטלטל בהם וכל אלו אינם מקורים ואעפ"כ כבית דירה דמיא. וכתב רש"י בטעמו של דבר דפסי ביראות הואיל ומימיהן ראויין

מבית סאתים אסור **אע"פ שדרין בורגנין שם** כיון שהיא כדירת בני אדם קרי ל' דירה שתשמישה לאויר **ואין נוהגין מנהג דירה**. פי' דיר וסתר ומוקצה וחצר, דיר כדתנן הכונס צאן לדיר וכן גבי מעשר בהמה כונסן לדיר סהר שעושין אחורי העיר להכניס בתוכו עצים ופירות עראי, מוקצה מקום שאין שוה לכרמלית וגבוה ממנה שנעשה מוקצה מן הכרמלית מיהו משכחת לה דרחבין הרבה כדתנן הוליכוהו לעיר אחר ונתנוהו בדיר או בסהר ואמרינן גזירה הילוך דדיר וסתר אטו הילוך דבקעה".

וכן כתב רבינו יהונתן (על ר"ף, עירובין ד ע"ב): "כלל אמר רבן שמעון בן גמליאל כל אויר שתשמישה לדירה כגון דיר וסתר ומוקצה וחצר אפי' בית חמשת כורין ובית עשרה כורין מותר וכל דירה שתשמישה לאויר כגון בורגנין שבשדות בית סאתים מותר יותר מבית סאתים אסור. והפירוש שקבלנו מרבינו כן הוא כל (חצר) [אויר] שתשמישה לדירה אפילו מקום שאינו מקורה אם תשמישו לדירת אדם כלומר לכניסתו וליציאתו והם תמיד כגון דיר וסתר וכו' מטלטלין בו אפי' ארוך כור או כורים שהרי הוקף לדירה. וכל דירה שתשמישה לאויר אע"פ שהיא מכוסה והיא עשויה כגג העשוי לדירה כיון שאינו נעשה לדירה אלא לשמירת אויר שהוא חוצה לה כלומר השדות והכרמים שלא תעבור בה רגל אדם ורגל בהמה כגון אלו הבורגנין והן יושבי צריפין והן עשויין בשתי וערב אע"פ שהן עשויין כשאר כל בתים כיון שאין תשמישן (לתשמיש) [לדירה]...".

וכן בעבודת הקודש (בית נתיבות שער ג

חבל נחלתו

ובפסי ביראות לא הקילו אלא משום מצוה עי"ש וכן הסכים בריטב"א דף כ"ב וכן נוטה דעת הרשב"א בחידושו **שדירת שעה כי האי לשתות או להשקות הבהמה לא חשיבא דירה כלל**. ובעיקר מאי דמשמע מרש"י דדוקא דירת אדם חשיבא דירה ולא דירת בהמה צ"ע לכאורה מנא להו הא, ואמאי לא נימא כפשוטו דדיר וסהר כיון שהם מיוחדים לדירה לבהמות בשעה שהם באים מן השדה וללינת לילה אינם בכלל כרמלית ור"ה דליגזור בהו מידי. ובאמת ברמב"ם פט"ז לא נזכר מאומה מזה דבעינן דירת אדם וכן מצאתי ברשב"א בחידושו שהביא משם רש"י וז"ל פסין נמי מוקפין לדירה שהבהמה עומדת שם עכ"ל ואף שברש"י שלפנינו ליתא לדברים אלו אדרבה רש"י דחיק לפרש משום דהמים חזי לשתית אדם עכ"פ לפני הרשב"א היה גירסא זו **ושמענין מזה דבעמידת בהמה גופא נחשבה דירה ולפי שיטה זו א"צ כלל לדחוק כמו שכתבנו לעיל משום דמטפל שם תמיד מקרי דירת אדם זהו דוחק דהלא הכל יודעים דשלא לשם דירה הוא שם דהלא עיקר היקף הדיר בשביל בהמות נעשו אלא דממילא כשישנו שם בהמות צריך אדם לטפל בהם וא"כ עכ"פ ההיקף לא נעשה בשביל דירת אדם ואפי' לשיטת רבינו יהונתן דמירי דהשומר יש לו שם דירה ג"כ לא ניחא כ"כ דמאי עדיפא דירה זו מדירה שהיא לשמירת השדות דלא מהני להני מפרשים גופא והכי פסקינן לקמן בריש סי' שס"ב ומה לי שמירת השדות ומה לי שמירת הבהמות אלא די"ל דלר' יהונתן ניחא דלדידיה אפשר דגם בשמירת השדות**

לשתית אדם תשמיש דירה מעלייתא היא, וכן דיר וסהר וכו' **משום דהוא אויר שתשמישו לדירת אדם לכניסה ויציאה תמיד ע"כ**. והדבר צריך ביאור במקצת דבשלמא בחצר שייך טעמא משום דבחצר מונחים כמה וכמה דברים שצריך לו בכל שעה ושעה ובשביל זה מקרי דירה וכמו כן מוקצה שהוא רחבה שאחורי בתים **שגם שם מונחים צרכי דירתו** אלא שאין תשמישו תדיר כמו חצר וכמו שכתב הריטב"א בפרק בתרא בשם רש"י וז"ל: רחבה שאחורי הבתים קרי מוקצה לפי שאין משתמשין בה תדיר ומשמין שם עצים לאוצר עכ"ל אבל דיר וסהר מאי טעמא וצ"ל דגם שם אע"פ שאינה שייכא כלל לביתו אעפ"כ **כיון שיוצא ונכנס שם תדיר לעיין על הזבל ואגב לחלוב אותם ולגזוז אותם** (עיין שביעית פ"ג בר"ש) כמקום דירתו דמיא... ודע דברבינו יונתן כתב וז"ל דיר שיש לו מחיצות ובית בתוכו **לרועה שלהם עכ"ל** ומשמע מיניה דטעמא דדיר **משום זיש שם דירת אדם** ולא משמע כן מפירוש"י אלא **דבכניסה ויציאה תמיד לשם לטפל אודותם סגי** וכן בריטב"א כתב וז"ל הואיל והרועה עומד עמהם שם תמיד חשיב היקף דירה ע"כ משמע ג"כ כמו שפירשנו משום דעומד שם תדיר לשמשם ולא משום שיש לו עוד שם דירה וכן משמע שם עוד בריטב"א בתחלת דבריו עי"ש היטב. ודע עוד דסברת רש"י לענין פסי ביראות משום דמימיהן חזו לאדם תשמיש דירה מעלייתא היא אינה מוסכמת לד"ה דלפי דעת התוספות דף י"ח בד"ה אפילו לתירוץ בתרא דבכי האי גוונא לא חשיב מוקף לדירה עי"ש שהקשו מהאי דחבלים

גני משחקים וכד' דינם כמקום המשמש לדירה ולכן אם הקיפם בגדר והניח עירובי חצרות מטלטלים בכולם. ולעומת זאת מטעים או שדה בור או קוצים שאינו משמש לאדם לחיי היום-יום אפילו הקיפם אינו מטלטל בהם אלא בארבע אמות.

ולכן לגבי מקרה דילן, לית מאן דפליג, שכיון ששדה הקוצים והשטח המוכשר לבניה בקצהו אינם תשמיש אדם ולא נכנסים ויוצאים אליהם אין מועילה הקפתם כדי לעשותם לדירה.

עוד נראה שאם הקיפו שטח שאינו מוקף לדירה יותר מב' סאתים ופרצו גדרותיו לשטח המשמש לדירה וערבו בו – הרי זה שאינו משמש לדירה מבטל את המשמש לדירה ואוסרו. ואין זה דומה לזרעים המבטלים דירה, בהם נעוסק להלן, מפני שבזרעים המדובר בשטח שהוקף לדירה ואח"כ זרעו בו ולכן בטלה הקפתו לדירה – אבל כאן יצאו להקיף לכתחילה שטח שאינו משמש לדירה עם שטח המשמש לדירה, ואף שהתוצאה לכאורה שוה, הרי בזרעים המצב נוצר דיעבד וכאן הוא יצר זאת לכתחילה.

ב. אימתי הוקף לדירה מתבטל

מן הסוגיא בעירובין (כג ע"א – כד ע"א) ופסיקת ההלכה עולה שקרפף גדול מבית סאתיים שהוקף לדירה ונזרעו בו זרעים בשטח של בית סאתיים או יותר אסור לטלטל בו והרי הוא ככרמלית. ואם הוא פרוץ לשטח המוקף גדר שערבו בו אוסר אף אותו.

ומפרש רש"י מדוע זרעים מבטלים את הדירה:
"נזרע רובו – בזרעונים – ביטל דירתו,

חשיבא דירה אם השומר יושב שם תמיד יום ולילה וכדמשמע בפ' בתרא [במשנה שם אילן המיסך שכתב שם לפי שהוא אינו מוקף לדירה כלומר לדור בו יומם ולילה וכו' וכמו שכתב התו"ש וכעין זה משמע ג"כ קצת בפ"ב ד"ה ובלבד שיש שם לו שמירה וכו'] והכא מיירי שהשומר יושב שם תמיד וכ"ז דוחק דכיון דדיר וסתר הם דבר המטלטל היום כאן ולמחר כאן כמו שפירש"י במתניתין דוחק גדול לומר דהוא דירה קבוע ליום ולילה לשומר אכן לשיטה זו נוחא הכל. אח"כ מצאתי לבעל נו"ב מ"ת באו"ח סימן מ"ז שהביא דעת הגאון בעל אור חדש שמצדד ג"כ דדירת בהמה עצמה ג"כ מקרי דירה לענין יתר מבית סאתים ובעל נו"ב"י שקיל וטרי בדבריו והעיר ג"כ מה שכתבנו בזה לפי שיטת ר' יהונתן וגם כתב דלא מצא בשום פוסק שיזכור דההיתר דיר וסתר הוא משום שהרועה דר שם עי"ש ועכ"פ בעיקר הדין גם הנוב"י לא השיג עליו בהדיא רק שפקפק על ראיותיו ולענין עובדא דידיה עי"ש וצ"ע למעשה".

עולה מדברי בעל החפץ חיים שכל שהקיף לדירת אדם והאדם נכנס ויוצא במקום תדיר בין אם ליטול משם דבר או להשתמש במקום או לטפל בבהמות שנמצאות שם – מותר להקיפו ביותר מבית סאתיים ונחשב מוקף לדירה. ומתלבט הח"ח האם צריך שיוקף דוקא לדירת אדם או די אם מוקף לדירת בהמה. ונראה לגבי המציאות בימינו, כי כל מקום המשמש אדם לצרכיו היום-יומיים כמו מקום עבודתו הנמצא בעיר או מקומות בילוי שאינם בבית מקורה כגון

חבל נחלתו

ליה מתורת דירה שדרך חצרות הוא לפעמים ליטע בהם אילנות לצל ולטיול". מתבאר כי לא רק זרעים מבטלים תשמיש דירה אלא אף אם הקיף סתם שטח שאינו משמש לדירה בתוך גדר העירוב הכולל, הרי שטח זה אם הוא פרוץ לשאר השטח המעורב מקלקל את העירוב ואינו יכול לטלטל בו.

וכן כתב בספר העתים (סי' קכד): "וקרפוף יותר מבית סאתים שהוקף לדירה דקשיא לכם אי אית ביה שומירה ובית דירה או בור שיח ומערה וגדר כי נזרע רובו אמאי אסור ואי דלית ביה אחת מכל אלה כי נטע רובו אמאי מותר, לעולם דלית ביה אחת מכל אלו, אלא הקיפה לשם דירה וקמ"ל אם נזרע רובו **עקרה לתורת דירה מינה ובטלה להיא מחשבה דלשום דירה והו"ל כגינה ואסור מפני שאין בני אדם רגילין לזרוע בחצרותיהם** אבל ניטע רובו כיון שבני אדם רגילין ליטע נטיעות בחצרותיהן הרי הוא כחצר ומותר וקאמר לענין נטיעות והיא שעשוין איצטבלאות איצטבלאות לעשותן כדרך שנוטעין בחצר ולשנותן מכדרך שנוטעין בשדה שלא יהו שורות כנטיעות פרדס וכרם לא מפני שהאיצטבלאות הרי הן כדירין אלא הרי הן כנטיעות חצר דלא עקר להו לתורת דירה מן ההוא קרפוף".

והחזו"א (או"ח סי' פט, ז) כתב: "ואם יש **מגרש פנוי תוך העיר כמו שמצוי בעירות שנחרבו בשריפת אש שנשאין כברות ארץ פנויות רבות שנים**, נראה דיש להן דין קרפף שאין דרך בני העיר לשמש שם, וא"כ אם הן יתר מב"ס אוסרין על כל

דבזרעונים לא זיירי אינשי, והוה ליה גינה – ואסור לטלטל אף בשאינו נזרע, דבטיל ליה לגבי רובא, אבל בנוטע אילנות – לא ביטל דירתו, דאורחא להסתופף בצל אילנות תמיד".

עולה שאם זרע בקרפף יותר מבית סאתים התבטל יעודו לדירה כיון שאין אנשים דרים בשדה בניגוד לאילנות שנהנים מצילם. ואם התבטל מיעודו לדירה הרי הוא ככרמלית והחצר הפרוצה אליו אסורה בטלטול.

מהמשך הגמרא עולה שלא רק זרעים מבטלים את הדירה נאמר בסוף דף כד (ע"א): "קרפף יותר מבית סאתים שהוקף לדירה ונתמלא מים, סבור רבנן למימר כזרעים דמו – ואסיר. אמר להו רב אבא (אביה) [אחוה] דרב בריה דרב משרשיא: הכי אמרינן משמיה דרבא: מים כנטעים דמו, ושרי. [דף כד ע"ב] אמר אמימר: והוא דחזיין לתשמישתא, אבל לא חזיין לתשמישתא – לא. אמר רב אשי: ודחזיין לתשמישתא נמי לא אמרן אלא שאין בעומקו יותר מבית סאתים, אבל אם יש בעומקו יותר מבית סאתים – אסור. ולא מילתא היא, מידי דהוה אכריא דפירי".

וכן כתב הריטב"א (עירובין כג ע"ב): "קרפף שהוא יותר מבית סאתים שהוקף לדירה נזרע רובו הרי הוא כגינה ואסור. פי' דאתו זרעים ומבטלי ומפקי לה מתורת חצר ועבדי ליה כגינה, ולהכי נקטו גינה ולא נקטו שדה לאשמועינן דגינה לא הויא [היקף] לדירה ואפילו היא [כולה] אילנות, וכוליה קרפף מיתסר ואפילו מה שלא נזרע וכדמפרש ואזיל. ניטע רובו הרי הוא כחצר ומותר. דנטעים לא מפקי

מללכת בשטח הקוצים מחמת הקוצים דינו כזרעים המבטלים הדירה דקוצים דינם כזרעים דלא עדיפי ממים שאינם ראויים לתשמיש שדינם נמי כזרעים וכמבואר בש"ע סי' שנ"ח סעי' י"א. ואע"פ שהקוצים עלו מאליהם ולא נזרעו מדעת, מ"מ מבטלים נמי הדירה אפילו לדעת האמרי יוסף.

ומסכם: "ולכן כשרוב החצר או הרחבה קוצים כנ"ל חשיב כנזרע רובו ונעשה עי"ז כולו כקרפף ואסור לשלטל ממנו לבית ומהבית אליו, כמבואר בשו"ע סי' שנ"ח סעי' ט' י'. ואפילו אם אח"כ יעקור את הקוצים ויטפל בכל החצר או הרחבה וישתמש בכולה לדירה עדיין נשאר באיסור, דהוה כהוקף ולבסוף פתח וכמבואר בביה"ל בסי' שנ"ח סעי' ט' בד"ה הזרעים".

וכן בספר מעשה ארג (לרב אריה גמליאל שליט"א) במפתחות לאות כג (וביתר פירוט בפנים) כתב: "העולה אם יש בעיר מקום שמיועד להניח בו סחורות או גרוטאות אעפ"י שיש לו תקרה אם הוא פרוץ יותר מעשר אמות אוסר את כל העירוב כדין קרפף. וכן תחנות דלק² שהן פרוצות מד' רוחות אעפ"י שיש להם תקרה אוסרות. וכן מגרשי חניה אם אין להם מחיצות, אוסרים. וכן בתי עלמין שאין להם מחיצות. וכן גן חיות וכמש"כ הנוב"י

העיר, אבל אין אנו נזהרין בזה¹. עולה מדבריו שכל שאינו משמש לכלום ולא דוקא זרעים או מים, אפילו התחדש הדבר לאחר שהקיפו את העיר והוא גדול מב' סאתים מבטל את היקף העיר.

האחרונים בארו שהקביעה שזרעים מבטלים היקף לדירה אינה אלא דוגמא, וכדברי החזו"א כל שטח שאינו משמש כלום נחשב כאינו מוקף לדירה ולכן אף שטחי קוצים או שאינם משמשים לדירת אדם כמו פרדסים וגנות מבטלים היקף לדירה (כמו שבואר בפרק לעיל).

לדוגמא הנו"ב (מהדו"ת או"ח סי' מז) כותב שגן חיות אסור ואוסר מפני שאינו משמש לדירת אדם וז"ל: "ועוד אפי' יהיבנא למר דדירת בהמות מקרי דירה היינו בהמות שזרכן עם בני אדם אבל חיות המזיקות אין אדם דר עם נחש ודוב ונמר וארי וכיוצא בהן".

ומצאתי בספר אשד הנחלים (ח"ג עמ' קכב לרב דוד אייזנשטיין) שהסיק כן: "ואשר לפ"ז יש לעורר בדבר המצוי מאוד בדירות שיש להם חצר או רחבה (כמו שמצ בדירות בחו"ל). ובתקופה מסוימת לא טיפלו ברחבה וברוב שטח הרחבה עלו קוצים ודרדרים [כמו שמצוי בדרך כלל במשפחות צעירות שעדיין אין להם צורך כ"כ ברוב שטח הרחבה וברובה עולים קוצים ודרדרים וכו']". אם אדם נמנע

1. לגבי משפט זה שהוא שוברו של תחילתו נעסוק לקמן.
2. לפי הבנתי הרב גמליאל סבר שכל שאין תשמישו בשבת אוסר את העירוב, ולענ"ד אין הדברים כן, אלא אף אם בשבת אינו נכנס ויוצא לשם בכ"ז נחשב המקום כמקום דירה, ורק אם אין נכנס לשם לא בשבת ולא בחול אלא באקראי, נחשב כאינו מוקף לדירה ואוסר ביותר מבית סאתיים. ולכן תחנת דלק או מגרשי חניה, אפילו שבשבת אין להם שימוש כיון שרוב הזמן נכנסים ויוצאים בהם אינם מבטלים עירוב.

חבל נחלתו

יש להביא ראיה דלא מבטלי זרעים לדירה אלא לקרפף יותר מבית סאתים. דרש"י פי' במתני' דשומירה ובית דירה חשיב היקף לדירה משמע דאיירי בפתח ולבסוף הוקף כדין הוקף לדירה. וסתם גינה זרועה היא ומאי אהני היקף לדירה הא אתו זרעים ומבטלי לה. **אלא שמענת מינה דלא מבטלי דירת בית סאתים** ואפילו לר' יהודה בן בבא דמחמיר טפי. כל שכן דמאן דמיקל דסבר דלא מבטלי זרעים בית סאתים. וגם מדבריו נראה להתיר אפילו כשהרחבה יותר מבית סאתים ואפילו כולה זרועה. דהא במתני' לא שרי ר' יהודה בן בבא בגינה וקרפף על ידי היקף לדירה יותר מבית סאתים ורחבה שריא אפילו בת עשרה כורין כדאמר לעיל (כב, א) אי אתה מודה בדיר וסתר ומוקצה שאפילו בת עשרה כורין מותר. ומשמע דליכא מאן דפליג. ומוקצה היינו רחבה. **א"כ רחבה עדיפא מקרפף הלכך אין ללמוד רחבה וחצר מקרפף שזרעים יבטלו דירתם.** אבל למאי דפרישי' דשומירה ובית דירה הוי דירה גרועה ומהניא אף בהוקף ולבסוף פתח בבית סאתים וביתר מבית סאתים צריך פתח ולבסוף הוקף אין ראיה לחלק בין קרפף ורחבה. ומיהו מסתבר כיון דלא אשכחן ליה אלא בקרפף דאין ללמוד ביטול היקף דירה דרחבה וחצר מקרפף וצ"ע".

וכן הטור (או"ח סי' שנח) לאחר שהביא דין קרפף כתב: "אבל בחצר ורחבה שאחרי הבתים מספקא ליה לר"מ (=מהר"ם מרוטנברג) אם זרעים מבטלין דירתן לענין זה שאם רובן זרועין שיבטלו כל הדירה, ואפי' אם תמצא לומר כיון שחשובין דירה

ובכל המקומות אעפ"י שיש שם דירת שומר לא מהני להחשיב את המקום מוקף לדירה והואיל ואין עיר שאין בה מן המקומות הנ"ל, א"כ א"א לסמוך על היקף צוה"פ".

וכן מצאתי שכתב הרב אלעזר בריזל בספרו מקור בהלכה (סימן כ עמ' קיד): "יש עוד אופן שהיקף המחיצות אינם מועילין כגון אם הם רחוקים ויש מדבר שמם בתוך המחיצות, כמו שאסרו שטחים של זרעים או מים שאינם ראויים לשתיה ובנו"ב תנינא סי' מ"ז כתוב 'דמקום גדודי חיות גרוע מזרעים', ולפענ"ד הוא הדין למקום קוצים וברקנים, או מדבר שמם שיש פחד לעבור שם, כל אלו מבטלים את כוח היקף העירוב ואסור בטלטול.

"וכשנדקדק בדברי רש"י כ"ג ב' המחלק בין זרעים לאילנות נבין את הענין כי כל דבר שאין בו שום צורך אל האדם אם יש בו שיעור סאתים הרי זה כבר מבטל את כוח היקף ונקרא הוקף שלא לדירה"...

עולה מן הדברים שלכתחילה ודאי ששטח שאינו לתשמיש אדם אפילו הקיפוהו בגדר לצורך העתיד וכרגע הוא מלא בורות ותעלות ומדרגות וצרפו לו עוד שטח מלא קוצים וברקנים אינו נחשב מוקף לדירה, והוא אם הוא פרוץ למקום בו נעשו עירובי חצרות הוא מבטלם וגורם שאסור לטלטל במקום בו נעשו עירובי חצרות.

ג. האם זרוע מבטל דירה רק בקרפף

הרא"ש (עירובין פ"ב סי' ב) מעלה שאלה אולי הדין שזרועה מבטלת דירת קרפף בבית סאתיים הוא רק בקרפף ולא ברחבה וחצר שהוקפו לדירה וז"ל: "ומתוך פירוש"

הזרעים אבל עכ"פ נבטל היקף דירה לגבי זרעים עצמם ואסור לטלטל שם כיון שהם יותר מבית סאתים ומשום זה אסור גם בשאר החצר דנפרץ הוא למקום הזרעים שהוא מקום אסור.

עולה מפסיקת השו"ע שלא היקל כספק במהר"ם וברא"ש, אלא החמיר שזרוע אסור אף ברחבה וחצר. ויעויין לקמן בדברי הביאור הלכה, שעיקר הסתמכות המקילים היא על שיטת המהר"ם והרא"ש.

ד. ערים ובתוכם שטחים שאינם ראויים לדירה

שאלת הערים שבתוכן שטחים גדולים מבית סאתים שאינם משמשים לדירה כזרעים, מים קוצים וכד' עלתה עם גדילת הערים וצרכיהן ובתוכם שטחים מסוג זה. כתב בביאור הלכה (סי' שנח ד"ה אבל אם נזרע): "עייין בת' דבר שמואל שמצדד להקל בעיר מוקפת חומה ששם אין זרעים שבתוך העיר מבטלי להיקף דירה של חומה [ומיירי במקום שהבתיים נבנים מתחלה ואח"כ הקיפו בחומה זהו הוקף לדירה וכמבואר בסי' ת"א וכמו שכתב בספר מור וקציעה] והח"צ העתיק דבריו בסימן נ"ט ואף שמתחלה גמגם בדבריו אעפ"כ לבסוף הסכים עמו בשעת הדחק שאי אפשר בשום אופן לתקן שלא יכשלו רבים ואחריו החזיק בנו הגאון יעב"ץ במו"ק ונראה דמיירי שאין מקום הזרוע גדור במחיצות אלא פרוץ לחומת עיר דאל"ה בודאי לא מהני היקף של חומה כיון שאין החומה מחיצה של מקום הזרוע אלא יש מחיצות אחרות והזרעים משויים לאותם מחיצות כמחיצות שלא נעשו לשם דירה בודאי אסור ואף דבמו"ק משמע

יותר אין הזרעים מבטלין דירתן, הזרוע מיהא אין שם דירה עליו ואם הוא יותר מסאתים אסור כל החצר ואין מטלטלין בו אלא בד' אמות, וכן אפילו אין בו אלא סאתים או פחות (והוא רוב) אפילו הכי הזרוע שם קרפף עליו וכ"ת מאי נ"מ אפילו אם שם קרפף עליו והלא קרפף וחצר רשות אחד הן איכא למימד דנפקא מינה שאסור להוציא ממנו לבית וגם אם הוא יתר מסאתים שאין מטלטלין בו אלא בד' אמות או שמא אין זרעים מבטלין אלא דירת קרפף ולא דירת חצר ורחבה וטוב להחמיר".

וכך פסק בשו"ע בהסתפקות מהר"ם והרא"ש (סי' שנח ס"י): "מי שיש לו גינה בחצירו, אם הוא רוב החצר, אפילו אין בה אלא בית סאתים לא יטלטל ממנו ומן החצר לבית. ואם הוא יותר מסאתים, לא יטלטל בה ובחצר אלא בד' אמות. ואם היא מיעוט החצר, מה שיש בה יותר מסאתים אסור כל החצר. ואם יש בה סאתים או פחות, אסור להוציא ממנה לבית".

ובאר המשנה ברורה (ס"ק עג): "מי שיש לו גינה וכו' – אף שכבר נתבאר כ"ז בסעיף הקודם לענין קרפף מ"מ חזר המחבר ושנה דין זה לענין חצר לאשמועינן דכשם שזרעים מבטלי מחיצות של קרפף שהוקפו לדירה כמו כן מבטלי מחיצות של חצר ולא אמרינן דחצר חשיבא טפי ולא מתבטל בשביל זרעים ועוד הוסיף לבאר בסעיף זה לענין טלטול מן החצר לבית וכמו שנבאר". ובהמשך בס"ק פא כתב אם הזרוע בחצר יותר מב' סאתים: "אוסר כל החצר – אף דחצר רוב לגבי גינה ולא נבטל ממנו שם דירה ע"י

חבל נחלתו

והזרעים שיש בהם יותר מבית סאתים, ששאל אם יש לסמוך על דברי האחרונים, שהורו כד' הדבר שמואל והח"צ ומו"ק, שבעיר כולה אין אנו אומרים כלל דזרעים מבטלי מחיצתא".

וענה הרב זצ"ל: "הנני בזה להשיבו, דאמת הדבר שמדברי גדולי הפוסקים הקדמונים אין שורש גדול לעיקר הוראה זו, וכבר גמגם עליה ג"כ הח"צ, ומ"מ בשעת הדחק סומכים על הוראת הדבר שמואל בהיקף מחיצות של עיר כולה, ואומרים שאינו דומה לקרפף שהזרעים עושין אותו כאילו לא הוקף לדירה". ולאחר שמחזק בסברא את תוקף צורת הפתח מסיים: "אמנם כ"ז ההיתר הוא רק בשעה"ד, שיש להמליץ על המקילין שגם הם התירו רק בשעת הדחק, ולהציל ממכשול כמו שעשה כת"ר, ודוקא כשההיקף נעשה בעת שאין שם זרעים, וגם לא יהיו הזרעים הרוב לגבי העיר ובתיה ואילנותיה, דאם הם הרוב אולי לא הקילו בכה"ג, ואולי מסתבר לומר דרובה דאזלינן מבכל התורה כולה בתרי' עדיף מכל הסמוכין שדברנו בזה".

עולה שנדחק כדי להסתמך על היקף זה ולהתיר קרפף יותר מב"ס שאינו עומד לדירה. וא"כ במקרה שלפנינו שפרצו את שטח הישוב לשטח שגדול כמעט כמותו שאינו משמש לדירה ואף עשו זאת בשעה שהשטח מלא קוצים ו'צרפו' אותו לישוב

שלא כדברינו לענ"ד נראה הדבר פשוט כמו שכתבתי אח"כ מצאתי בספר בית מאיר [במה שכתב אודות הפ"ת] שכתב ג"כ בהדיא כדברינו ובפרט שעיקר קולא דהיקף חומה אינו דבר ברור כלל שעיקר סמיכתם הוא אשיטת הרא"ש והמרדכי דאפשר גבי חצר לא נתבטלו כלל המחיצות משום זרעים, ואף שבטור החמיר בדבר היינו לחומרא בעלמא וסוברים דהיקף של חומה עדיף טפי עי"ש בח"צ ובמו"ק שמבואר כדברינו אכן לפי מה שהבאנו בשעה"צ שפשוט דברי כמה ראשונים שאין שום חילוק בין קרפף לחצר דקרפף שהוקף לדירה נמי חצר גמור הוא ואעפ"כ זרעים מבטלי למחיצות זידיה וה"ה חצר ממש ולפ"ז מנ"ל להקל בחומה ממש, וגם בספר מאמר מרדכי ובספר שיורי ברכה אין דעתם נוחה להקל אף בהיקף של חומה לכן עכ"פ אין להקל יותר ממה שכתבנו למעלה".

נראה שהאחרונים ניסו ככל יכולתם שלא להזדקק להיתר זה ואע"פ שניסו לבססו בכל מיני סברות בכ"ז ניסו להימנע מלהסתמך עליו³.

וכן ענה הראי"ה קוק זצ"ל בשו"ת אורח משפט (או"ח סי' עח) לרב של פרדס חנה – ע"ד התיקון עירובין שעשה כת"ר באתרי', שהקיף ע"י צוה"פ (צורת הפתח) שטח גדול שכולל בתוכו גם את השדות

3. סיפר לי הרב ישעי' דורון שליט"א שהרב הראשי לשעבר הגרא"א שפירא זצ"ל אמר לו להבדיל בצוה"פ את מטע המנגו של נצרים ת"ו מהישוב, ולא להכניסו לגדר אחת עם הישוב. וכן הגרא"ד אורבאך אב"ד טבריה שליט"א סיפר לי שכשהגיע לטבריה עשה שני עירובים לעיר האחד לעיר התחתית בלבד והשני הכולל אף את העיר העלית, שלא היתה מחוברת לעיר התחתית בבתים והיו שטחים פתוחים ביניהן.

והיקף המבוי הוי היקף דירה, אע"ג דאין בני המבוי משתמשין שם כיון דהיא פרוצה במלאה אינה מחלקת רשות לעצמה ושימוש המבוי חשיב שימוש בכלה, ולפ"ז גם בקרקעות הפנויות של יחידים דינא הכי ואין להן דין כרמלית וצ"ע, ומיהו אם הן מוקפין ופרוצין עשר אוסרין כל העיר.

וכאמור כל המסקנות לסמוך על כך להלכה הן רק מדוחק, אבל לכתחילה לצרף לשוב מצידו שטח הגדול כמוהו ולהקיפו במחיצות עם הישוב ולומר שכל שטח זה נותר מחמת ההיקף ואינו אוסר את הישוב אף שפרוץ אליו נראה לי שהפוסקים שהוזכרו לעיל היו אוסרים כמו שכתב כן במפורש באורח משפט שהו"ד לעיל.

מסקנה

נלענ"ד ששטח בגודל חצי הישוב אף שהוקף בגדר וחובר לשוב וחלקו הקטן משמש לפיתוח מגרשים ועובדים בו כלים כבדים ביום, ואין לו שום שימוש לבני אדם, אינו נחשב כמשמש לדירה ואינו חשוב יותר משטח פתוח ששומרים בו כלים ואביזרים אחרים. ולכן כיון שהיתה גדר שהפרידה בין שטח זה לשאר הישוב והקיפו אף שטח זה וכללו אותו עם הישוב ופרצו את הגדר הישנה – כל זמן שהשטח החדש אינו משמש למגורים ורק עובדים בו בפיתוח צריך לתחום במחיצה בינו לבין שאר הישוב⁴.

– אף לדעת הרב זצ"ל אין היתר להסתמך על הדיחוקים, ומן הראוי לסתום את הגדר הישנה שנפרצה בכמה מקומות בלבד.

ודנו ונסמכו על שיטת הדבר שמואל (סי' רנט): החכם צבי (סי' נט), מור וקציעה (או"ח סי' שנח), שו"ת אבן יקרה (סי' טו), שו"ת מלמד להועיל (ח"א סי' סה), שו"ת אב"נ (או"ח סי' חצר), שו"ת ישכיל עבדי (ח"ב, קונטרס אחרון, או"ח סי' ו ובתשובת הגרא"ז מלצר שם), שו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סי' מא) שו"ת קשרי מלחמה (ח"ג סי' לה) והתירו בדוחק שטחי זרעים הכלולים בתוך ערים. וכן החזו"א שהבאנו דבריו לעיל כתב שנהגו לסמוך על כך ואף שטח פנוי מחמת שריפות אינו מבטל מחיצות העיר.

ובפיסקא נוספת בחזו"א הסתפק בכך (או"ח סי' פט, ז) שכתב:

"והנה הריטב"א ז"ל בסוגיא דרחבה כ"ד ב' כתב דאם היתה הרחבה פרוצה במלאה למבוי ולשביל נתערבו המבוי והרחבה והשביל ונעשו רשות אחת כמבוי גדול שהוא סתום מכל צד, ולפ"ז גם בקרקעות בעה"ב שבאמצע העיר אינן נעשין קרפיות, אבל קשה שהרי בנזרע בית סאתים נעשה קרפף, וי"ל דנזרע גרע טפי, ומהא דקרפף שנפרץ במלאו לחצר כ"ה א' ב' דמבואר דעדיין תורת קרפף עליו ל"ק דהתם הוקף ולבסוף פתח, אבל ברחבה כיון שהיא פרוצה למבוי בשעת היקף המבוי היא רשות אחת עם המבוי,

4. יש שטענו שכיון שאנשים חוצים אותו ויוצאים מחוץ לשוב דרך שטח זה הרי הוא נחשב כמוקף לדירה. ולדעתי טענה זו יכולה להיטען על כל שטח מסביב לעיר המוקף גדר, וכי יעלה על הדעת

תשובת הרב דוב ליאור - רב העיר וראש הישיבה קרית ארבע היא חבורון ת"ו

בס"ד כט סיון תש"ע
לכבוד
הרב יעקב אפשטיין
שומריה
שלו' רב וכט"ס

קיבלתי את הקונטרס שכב' כתב אודות היקף השטח שצרפו לשוב ע"י שפרצו את גדר הישוב ושטח זה מיועד לבניית בתים בעתיד אך בינתיים הוא מלא קוצים וברקנים וכלי עבודה.

עינו ראתה את גדולי הפוסקים שדבר כזה מבטל את ההיקף לדירה של כל הישוב וממילא אין עירוב, ואפילו לדעת הרא"ש והטור (או"ח סימן שנה) שהסתפקו אם גם ברחבה אומרים 'אתו זרעים ומבטלים היקף לדירה' וכן נוטה גם דעת המחבר (או"ח סימן שנה סעיף ט) כפי שכתבת, ולכן מסקנתך היא שיש לגדור את הפירצה ובינתיים היא אוסרת על כל הישוב משום שנפרץ למקום האסור.

ונראה לענ"ד אחרי העיון, שהנה המ"ב (סימן שנה או"ק יט) כותב: "ודע דאם חשב בפירושו בשענה שהיקף למקום הזה שיבנה בו בית אח"כ והקרפף הזה יהא כמו חצר... אפשר שיש להקל ולומר דמיקרי מוקף לדירה שהרי הקיף אותו לשם דירה", למרות שההיקף קדם לבנין הבתים. לכן ניתן להחשיב את כל השטח שנפרץ וצורף לישוב כמוקף לדירה.

אלא שאתה רוצה לאסור מדין זרעים שמבטלים היקף לדירה שהרי אותו שטח מלא קוצים וברקנים. ראיתי ב'דעת תורה' (סימן שנה סעיף ט) שמביא בשם הירושלמי שזרעים

שכיון שעוברים בו לשם הליכה למקום אחר, הוא יחשב כמוקף לדירה!! ואמנם היו רבנים שאמרו שנחשב כמוקף לדירה כיון שלעת"ל יבנו ויגורו בו. אולם עתה נראה שאינו מוקף לדירה. הערת הגר"י אריאל רב העיר רמת-גן: יש לחלק לענ"ד בין קוצים לזרעים, בזרעים אדם מקפיד שלא להיכנס לשם כדי לא להזיק לזרעים משא"כ קוצים אין מניעה להיכנס לשם, אלא שאין לאדם שימוש במקום (ואולי זו דעת החזו"א).

וכת"ר הוסיף שטח בבניה שיש בו כלים כבדים וחפירות, אמנם זהו שטח סגור אך בנ"א משתמשים בו בימות החול לעבוד שם, וגם בשבת יש מבקרים לראות בהתפתחות הבניה (כשאין להם מטרה עסקית אלא הרחבת הדעת לראות בבנינה של א"י).

תשובת המחבר: לגבי השטח בבניה – נ"ל שעתה ניתן לכוללו עם השטח המוקף כפי שבאר הרב. לגבי שדה קוצים איני מסכים מכיון שסו"ס הוא אינו משמש לכולם, והוקף מטעמי בטחון בלבד.

סימן יא — שטח קוצים הפתוח לשוב לעניין עירוב חצרות

מבטלים רק אם נזרעו בידים, אבל אם צמחו קוצים מאליהם, לא מבטלים את ההיקף לדירה.

נראה לענ"ד שבנסיבות שתארת ניתן לסמוך על השיטה המקילה היות והמחלוקת היא באיסור דרבנן, ולכן הפרצה אינה מבטלת את ההיקף. החותם לכבוד התורה ולומדיה,

דוב ליאור

תשובת המחבר

בס"ד י"ג תמוז תש"ע

לכב' הרה"ג דב ליאור שלום וכל טוב!

קבלתי את תשובת הרב על דברי ולא נחה דעתי. אולי הסברתי את המצב שלא כראוי, השטח שהוקף בגדר הוא בגודל השטח הבנוי בישוב. השטח המיועד לבניה הוא לענ"ד כעשרה אחוזים מכלל השטח החדש שהוקף בגדר וחובר לישוב. פרט לשטח המוכשר עתה לבניה, יש עוד כתשעים אחוזים שהם שדה קוצים, אמנם הם ב'שטח הישוב' היינו בתכנית המתאר שלו, ובע"ה עוד 10-20 שנה ייבנו שם בתים, או שתהיה שם גינה לנוי, אבל עתה זו ארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם. לא נראה לי ששטח כה גדול יכול להחשב משטח הישוב ומיועד לדירה.

בנוגע לדעת המהרש"ם מלבד שהאחרונים שהבאתי בתשובה חולקים על דעתו, זה אולי ניתן להיאמר בשטח שהיה משמש לדירה ועלו בו קוצים, אבל בסתם הקפת גדר שדה קוצים לא יוצרים תשמיש. מה גם שבעיון בירו' מעשרות לא נראה לי שיש קשר בין הנאמר שם ביחס למעשרות לגבי חצר הנעדרת לבין משמש לדירה בעירובין. כמו"כ עומדת כנגד דבריו ההלכה שאם נתמלא מקום יותר מבית סאתיים מים שאינם ראויים לשתיה השטח שאינו ראוי לדירה אוסר את כל המוקף הפרוץ אליו – שו"ע (או"ח סי' שנח סע' יא). וא"כ מה לי קוצים ומה לי מים שאינם ראויים לשתיה ולא לשימוש. וכ"כ הראב"ד (כתוב שם עירובין ז ע"א): "והמים שאינם ראויים לתשמישן כזרעים הם". וכן ברא"ש (עירובין פ"ב סי' ד): "אבל כי לא חזו לתשמישתא לא מפליג משום דאפילו אותן שאין עומקן עשרה מבטלין הדירה כיון דלא חזו לתשמישתא וגם אין יכול להשתמש במקום המים".

וכן מצאתי כדברי בחזו"א (או"ח, מועד השמטות – סי' קנו; מעשרות – סי' ה אות ח) שכתב: "ירו' מעשרות פ"ג ח"ד חצר הנעדרת כו', דעת הר"מ פ"ד [מה"מ] הי"ד דבזמן שהחצר נעדרת רובה ועדיין לא נזרע בטלה מתורת חצר אבל כשנזרעה עדיף טפי דהמיעוט שלא נזרע שם חצר עלה [ואע"ג דלענין שבת זרעים מבטלי דירה הכא לענין מעשר לא בעינן דירה כולי האי אלא גמר אסיפה של הפירות] וכיון דהמיעוט הוא חצר גם בין הזרעים שם חצר עלה...". וסבר שיש לחלק בין חצר של עירובין לחצר דמעשרות. ולכן לענ"ד צריך לחצוץ בצורת הפתח בין שטח הקוצים לבין הישוב.

חבל נחלתו

תודה יעקב אפשטיין

תשובת הרב דוב ליאור - רב העיר וראש הישיבה קרית ארבע היא חברון ת"ו

בס"ד, כג תמוז תש"ע
לכבוד הרב יעקב אפשטיין
השלום והברכה.

קיבלתי את הערתך על מה שכתבתי בתשובתי הקודמת, בענין שטח שהוקף לדירה וצורף לישוב והוא מלא קוצים, שאין הם מבטלים את ההיקף לדירה, וזאת עפ"י דברי המהרש"ם שדוקא זרעים שנזרעו ע"י אדם מבטלים, אך אם עלו לבד - לית לן בה. ואתה הקשית, שהרי המחבר (שו"ע או"ח סי' שני סעיף יא) פוסק שמים שאינם ראויים לשתיה שחדרו לחצר מבטלים את ההיקף לדירה, ומאי שנא הא מקוצים שעלו שלא מבטלים?

הקושיה היא נכונה, אך נראה לענ"ד שיש להבחין בין שני המקרים. מים שחדרו לחצר אין המקום ראוי כלל לשימוש, עיין ביאור הלכה (סימן שנח סעיף יא ד"ה והוא שיהיה בעומקם עשרה) שכותב באמצע הדיבור, דקרפף שנכנסו בו מים אפילו פחות מעשרה טפחים, נתבטל שם דירה ממנו כיון שאינו ראוי לשימוש למרות שהדבר נעשה מאליו, ואינו דומה לזריעה שאדם פעל. אולם אם עלו בשטח עשבי בר או קוצים, אדם יכול ללכת עליהם ולא דמי למים שקשה מאד ללכת בהם, לכן עשבי בר או קוצים אינם מבטלים היקף לדירה.

עוד שאלת, מדוע נסמוך על המהרש"ם, הרי הרבה אחרונים חולקים עליו? ודאי שעל המהרש"ם ניתן לסמוך שהרי הוא מגדולי הפוסקים והיה המשיב בדור לאחר הג"ר יצחק אלחנן זצ"ל. ועוד כיון שהמדובר באיסור דרבנן ולצורך ציבור גדול, יש מקום לסמוך על הדעה המקילה, עיין 'ערוך השולחן' (או"ח סימן שנח סעיף כא) שרוצה לצרף לקולא את שיטת הרא"ש והטור שמסתפקים לומר שרק בקרפף מבטלים הזרעים היקף לדירה אך בחצר אין זרעים מבטלים כלל את ההיקף לדירה, עי"ש.
לכן גם כאן, שהמקום הוקף לדירה לצורך בתים שיבנו שם בעתיד, אין להחמיר ולומר שעשבי בר שצמחו מאליהם יבטלו את ההיקף לדירה.

בכבוד רב

דוב ליאור

חבל נחלתו

תשובת המחבר

בע"ה כז תמוז תש"ע

לכב' הרה"ג דב ליאור שלום וכל טוב!

ראשית אני מבקש סליחה שאני גוזל מזמנו ואין הרב צריך להשיב (אא"כ ירצה כמובן) על דברי המצורפים.

שנית לא ערערתי על סמכותו וכוחו של המהרש"ם זצ"ל. בזמנו אף הכנסתי מכתביו לספרים שערכתי (בענין פדיון הבן). וקראתי את תולדות חייו. אבל ערערתי על מקורו מירושלמי – מעשרות שהדימוי של חצר לענין עירובין לחצר הנעדרת לענין מעשרות שחידש המהרש"ם אינו מוסכם. והבאתי דברי החזו"א (שלא ראה את המהרש"ם מן הסתם), אולם חילק מדעתו הרחבה בין חצר של עירובין לחצר לענין מעשרות. (ובכך כיוונתי לדעת החזו"א).

לגבי ראיית הרב מערוה"ש התייחסתי לנקודה זו בתשובתי הארוכה הראשונה. לגבי חילוקו של הרב בין זרעים למים הבאתי דברי הראב"ד שהשווה ביניהם. ובאופן עקרוני נראה לי שאין הבדל בין מקיף מלכתחילה זרעים לבין מקיף קוצים, ודברי המהרש"ם יכולים להיאמר במקום שהקוצים עלו אחר שהקיף, אולם אם מלכתחילה מקיף על מנת להקיף קוצים וכי זה יחשיבם לפותח לשם דירה? ומה שכתב הרב בעניין ציבור והיקל עליו בענייני עירובין שהם דרבנן, נראה לי, וכך קבלתי מפוסקים שדברתי עימם, שבאופן עראי ניתן להקל, אבל במצב קבוע בדבר שיכולים לתקנו בנקל, מן הראוי אף לציבור להחמיר ולא לסמוך על דעות יחידים בקביעות להלכה ולמעשה.

תודה על התשובות
יעקב

סימן יב

חיוב ברירה קודם הפסח מספק שיחמיץ בפסח

לפני הפסח כדי להוציא את זרעי התבואה? או שיכול לבטלם לפני הפסח או בפסח.

תשובה

א. כעת זרעי התבואה אינם חמץ. אולם אם הם יחמיצו בפסח הוא יעבור בבל יראה ובל ימצא כיון שיהיה ברשותו חמץ.

שאלה

אדם מאכיל לבעלי חיים שהוא מגדל קטניות בפסח, את הקטנית הוא שורה במים קודם האבסת הבהמה. בדר"כ בשקי הקטניות מעורבים גרגרים בודדים של תבואה שיחמיצו בפסח לאחר ששרה את הקטניות במים אף לפני אכילת בעלי החיים. האם מוטל עליו לברור את האוכל